

(уподібнення людей картам, механізмам, рослинам, мерцям) та інтродюкована фантастика, що наповнює оніричний простір твору (галюцинації Передонова, сни Передонова, Володіна, Марти, Людмили). Однак фантастика у Ф.Сологуба носить завуальований або неявний (терміни Ю. Манна) характер, оскільки ґрунтується на реалістичному матеріалі.

Список використаних джерел

1. Барковская Н.В. Поэтика символистского романа: дис... доктора филол. наук: 10.01.01 / Нина Владимировна Барковская. – Екатеринбург, 1996. – 461с.
2. Ерофеев В. Тревожные уроки “Мелкого беса” / В. Ерофеев // Сологуб Ф. Мелкий бес: Роман. Рассказы. – М.: Правда, 1989. – С. 3–16.
3. Ильев С.П. Русский символистский роман. Аспекты поэтики / С.П. Ильев. – К.: Лыбидь, 1991. – 172 с.
4. Минц З.Г. О некоторых “неомифологических” текстах в творчестве русских символистов / З.Г. Минц // Ученые записки Тартусского государственного университета. – Тарту. – 1979. – № 459. – С.76–120.
5. Мойсеева О.П. Жанровые особенности романа Ф. Сологуба “Творимая легенда”: дис... канд. филол. наук: 10.01.02 / Ольга Павловна Мойсеева. – Одесса, 2000. – 192 с.
6. Силард Л. Поэтика символистского романа конца XIX – начала XX в. (В. Брюсов, Ф. Сологуб, А. Белый) / Л. Силард // Проблемы поэтики русского реализма XX века. – Л.: СПбГУ, 1984. – С. 265–286.
7. Слободнюк С.Л. “Дьяволы “Серебряного века” (древний гностицизм и русская литература 1890–1930 гг.) / С.Л. Слободнюк. – СПб.: Алетейя, 1998. – 427 с.
8. Сологуб Ф. Мелкий бес: Роман. Рассказы / Ф. Сологуб. – М.: Правда, 1989. – 475 с.
9. Тихонов И.А. Фантастическое в романе Ф.Сологуба “Мелкий бес” / И.А. Тихонов // Традиции в контексте русской культуры. – Череповец: Изд-во Череповецкого гос. ун-та им. А.В. Луначарского, 1995. – С.139–141.
10. Тэффи Н.А. Федор Сологуб / Н.А. Тэффи // Воспоминания о Серебряном веке: [сборник мемуаров]. – М.: Республика, 1993. – С.80–89.
11. Утехин Н.П. Альдонса и Дульцинея Ф. Сологуба / Н.П. Утехин // Сологуб Ф. Мелкий бес. Заклинательница змей. Рассказы. – М.: Советская Розсип, 1991. – С.3–24.

Summary. The article deals the genre-style features of the novel F.Sologub “The Petty Demon”. Provided genre content, determined genre and stylistic dominant, the main motives (highlights folklore, mythological and existential motives). The basic attention is taken away to images-symbols, features of portraiture, a chronotope of the novel. Highlights of the individual style of the writer, and the relationship with the literary tradition.

Key words: genre, style, genre content, the dominant, chronotope, a literary tradition.

УДК 821.161.1-1

В.С. Кшевецький

МОДИФІКАЦІЯ КАНОНІЧНОЇ ФОРМИ СОНЕТА У ПОЕЗІЇ СРІБНОГО ВІКУ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ВАЛЕРІЯ БРЮСОВА)

У статті розглянуто основні архітектонічні трансформації та особливості сонетів В. Брюсова. Строфіка та метрика творів дає підстави стверджувати, що в епоху розквіту символізму канонічна форма сонета зазнає як архітектонічних модифікацій, так і ускладнення смислового навантаження.

Ключові слова: архітектоніка, метр, рима, ритм, сонет, строфа, хорей, ямб.

Валерій Брюсов небезпідставно вважається знавцем європейської поезії [1; 7]. Беручи до уваги пильне ставлення поета до проблеми організації віршового мовлення, не важко припустити, що строфи, канонізовані в Середні віки й епоху Відродження, були ним добре вивчені. Так, у репертуарі В. Брюсова знаходимо сонет, октаву, сициліану, терцину, рондель, тріолет, хоку, пантум тощо.

Досить поширеним сьогодні є твердження, що сонет – це “ідеальна форма художнього твору” [1, 22]. В межах твердих архітектонічних форм В. Брюсова на долю сонетів припадає 55,2%. Інтерес митця до цієї канонічної форми був не випадковим, адже своїми жорсткими архітектонічними вимогами сонет якнайкраще відповідав принципам, що формували поетичне мислення лідера російського символізму. На думку літературознавця І. Бехера, “ніяка інша форма не вимагає навіть приблизно такої поетичної дисципліни, такої конденсації рими, образу...” [2, 101]. Кількісний аналіз показників метричної будови сонетів В. Брюсова демонструє панування 5-стопового ямба – канонічного для сонета, “в якому поезія конкретного народу досягла найбільшої досконалості” [3, 37]. 5-стоповий ямб дозволяє створити в сонеті специфічну звукову красу слова, надати віршеві особливої мелодійності, що не конкурує ні з музикою, ні з піснею. Відомий український віршознавець І. Качуровський пояснює популярність цього розміру в канонізованих строфах тим, що 5-стоповий ямб виступає “як заміник відповідних силабічних розмірів романської поезії” [4, 27]. Припускаємо, що використання традиційного метра свідчить про намагання письменника дотримуватися канону, демонструвати власну поетичну майстерність і розширювати жанрово-тематичні якості національної літератури.

Сонетарна спадщина митця є неоднорідною у вираженні через метричні схеми. Серед 40 оригінальних сонетів В. Брюсова зустрічаємо близько 20 варіантів різних метричних сполук. Найпопулярнішим варіантом метричної побудови сонета є схема AbAbAbAbCCdEEd Я5. Абсолютну тотожність на рівні архітектоніки спостерігаємо в тематично різних сонетах “К портрету М.Ю.Лермонтова”, “Путь к высотам (Сонет-акростих)”, “Ликорн”, “Южный крест” та ін. В. Брюсов дотримується сонетного канону, протиставляючи на семантичному рівні тезу, антитезу та синтезуючи їх у фіналі твору. Спільна для всіх сонетів цієї групи тональність суму, песимізму зумовлена, зокрема, й архітектонічною тотожністю поезій.

Сонет “К портрету М.Ю.Лермонтова” – це зверненням ліричного героя до поета, який уособлював цілу епоху, що мріяла про “*ангельски-прекрасное*”, але любила “*демонски-мятежное*”. Неоднозначність світосприйняття поета зумовлює складність інтерпретації його творчості:

<i>И мѣтебѣ, поэт, не разгада́ли,</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>Не по́няли млада́нчєско́й печа́ли</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>В тво́их ка́к бу́дто ко́ваных стихи́х!</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́

[5, 144].

Невідповідність зовнішнього та внутрішнього світів посилюється на рівні архітектоніки: фонічно слабкі стопи пірихія є потенційно сильними, тому що вони несуть основне ідейне навантаження синтезуючої частини сонета. Їхнє гармонійне розташування в метричній схемі підкреслює витонченість і досконалість форми сонета.

Душевна роздвоєність ліричного героя на тлі первісної природи є предметом зображення в сонеті “Ликорн”:

<i>Столетний бор. Вечерний сумрак зѣлен.</i>	A
<i>Мне щеки нежит мох и мягкий дѣрн.</i>	B
<i>Мелькают эльфы. Гномы из расщѣлин</i>	A
<i>Гранита смотрят. Крадется ликорн</i> [5, 297].	B

Алітерація носових [м], [н] створює ефект замкнутості простору (клаузула на [н] у кожному вірші строфи), посилюючи таємничість та відстороненість світу природи від світу людини.

<i>Свободы! Тишины! Путем знако́мым</i>	A
<i>Сойти в пещеру к празднующим гно́мам.</i>	A
<i>Иль с дочерью Царя Лесногопе́ть,</i>	b
<i>Иль мирно спать, сомхом, с землей, с грани́том...</i>	C
<i>Нет! голосом жесто́ким и несы́тым</i>	c ́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>Звучит во мне, считая миги, ме́дь</i>	b ́ ́ ́ ́ ́ ́

[5, 298].

*Но не исчезнет следот моего труда,
И вечность простоят, близ озера Мериды,
Гробница царская, святая пирамида* [5, 287].

u	u'	u'	u	u	u'	u'	
u'	u	u'	u'	u	u	u'	u
u'	u'	u	u'	u	u'	u	

Вертикальне розташування стоп пірихія пов'язує заключні вірші сонета, що на ідейному рівні перегукуються з темою рабства. Суміжне римування в останніх строфах терцетів (характерна ознака англійського сонета) посилює ідейний зміст твору (результати наполегливої праці існуватимуть після смерті людини), підводить підсумок пошуків людиною свого місця у всесвіті.

Ідентична поезії “Египетский раб” метрична побудова представлена в сонетах “К.Д. Бальмонту” (цикл “Для всех”) і “Сонет” (цикл “Сонеты и терцины”).

Сонет “К.Д. Бальмонту” (AbAbAbAbCdCdEE Я6) – це звернення-посвята ліричного героя. 6-стоповий ямб надає сонету урочистості, тому поезія сприймається як щире звернення до давно знайомої людини, внутрішній світ якої прагне зрозуміти ліричний герой. Автор порушує канонічне правило синтаксичної завершеності кожного вірша. Художній прийом енжамбеманаутворює віршову єдність і забезпечує ефект очікування наступної думки:

<i>Как прежде, мы вдвоем, в ночном кафе. За вхо́дом</i>	A
<i>Кружитогни Париж, своимвесельемтъян.</i>	b
<i>Смотрю на облик твой; стараюсь год за го́дом</i>	A
<i>Все разгадать, найти рубцы от свежихран</i> [5, 294].	b

Уся строфа сприймається як суцільна розповідь, близька до чіткої ритмічної прози (лише дві стопи пірихія). Своєрідний диптих у фіналі (“*Но чтобы выразить, что в этом лике ново, / Ни ты, ни я, никто еще не знает слова!*” [5, 295]) розкриває ідейний зміст сонета. Це є типовим для представників символізму твердження, що ґрунтується на ідеї космічної первинності знака та, в цьому контексті, можливості вираження сутності речі лише через символ.

Проблема ролі митця в суспільстві порушується в поезії “Сонет” (AbAbAbAbCdCdEE Я6). Архітектонічна побудова сонета за англійським зразком взаємопов’язана з тематичним наповненням твору (театр, сценічна роль, життя, людина) і шекспірівськими алюзіями та ремінісценціями (“*О ловкий драматург*”, “*Вся жизнь игра*” тощо). Ліричний герой вдячний долі за випробування в житті (“*красоту неожиданных поражений*”, “*роль сославой*”), що зробили його мудрим. Наприкінці життєвого шляху в нього залишається лише одне бажання:

<i>Одно желаниево мне, в пылпростёртом,</i>	E
<i>Узнать, как пятый акт развяжется с четвёртым</i> [5, 147].	E

Ліричний герой залишається вірним власним принципам, а В. Брюсов – канонам побудови сонета. Останній вірш поезії – концентрація основної думки – це водночас головна вимога до побудови сонетних творів, а саме – зв’язок і гармонічність усіх складових елементів.

Роздуми над непростотою долею геніальних людей складають основу сонета “К портрету Лейбница” (aBaBaBaVccDeeDЯ6) з циклу “Близким”. Ліричний герой захоплений постаттю великого математика та мислителя (“*О Лейбниц, о мудрец, создательвещих книг*” [5, 90]), який співвідноситься з образом автора (“... ты... тайны от людей Скрывал в символах...” [5, 91]). Антитеза (геній і суспільство, що його не розуміє) посилюється антиномічними римованими парами (*книг – не постиг, пророки –упреки, людей –детей, тобой–судьбой, хранитель – Учитель*). Своєрідне зіткнення понять, їхнє постійне чергування посилюються на рівні архітектоніки –aBaBaBaVccDeeD Я6, що свідчить про увагу Брюсова до формозмістових компонентів сонета. Філософський зміст, увага до світоглядних проблем, символічне навантаження образів є рисами сонета “К портрету Лейбница”.

Отже, аналіз архітектонічних та семантичних особливостей сонетів В. Брюсова дає підстави стверджувати, що в епоху розквіту символізму жанр сонета зазнає як архітектонічних модифікацій, так і ускладнення смислового навантаження. Переважна кількість сонетних творів пишеться канонічним 5-стоповим ямбом, проте в творчості В. Брюсова відступ від канону складає приблизно 20%.

Завдяки використанню 6-стопового ямбаосновоположник російського символізму досягає уповільнення поетичного мовлення, концентрації уваги на лексичному матеріалі, деякої урочистості. Це твори, переважно, на філософську тематику.

Умовна цезура після третьої стопи споріднює сонети митця з олександрійським віршем. Сонетна спадщина В. Брюсова містить зразки англійського, італійського та французького сонетів, що свідчить про увагу до традиції та класичних норм. Автор порушує канон завершеності кожного

вірша строфи, забезпечуючи їхню архітектонічну єдність, зв'язок і гармонічність усіх елементів та створюючи ефект очікування наступної думки. Рима в поезії виконує змістову функцію, акцентуючи увагу на ідейно значимих частинах твору.

Архітектонічні особливості сонетних творів В. Брюсова становлять тісне сплетіння традиції і новаторства. Тяжіння лідера російського символізму до версифікаційних пошуків стає основою поетичного мислення сучасних і наступних поколінь.

Детальне дослідження архітектонічних особливостей поезії В. Брюсова може породжувати нові наукові розвідки. Дослідження метрики і строфіки інших канонізованих форм визначатимуть прерогативи подальших перспективних досліджень спеціального, уточнюючого й узагальнюючого характеру.

Список використаних джерел

1. Герасимов К.С. Диалектика канонов сонета / Герасимов К. // Гармония противоположностей. Аспекты теории и истории сонета. Тбилиси :Изд-во Тбил. ун-та, 1985. –С. 17-52.
2. Бехер И.Р. Философия сонета или маленькое наставление по сонету / И.Р.Бехер // Вопросы литературы. – 1965. – № 10. – С. 101-112.
3. Гиришман М. М. Архитектоника бытия-общения – ритмическая композиция стихотворного текста – невозможное, но несомненное совершенство поэзии / Гиришман М. // Анализ одного стихотворения. “О чем ты воешь, ветр ночной?..” Ф.И. Тютчева : Сб. науч. тр. – Тверь :Твер. гос. ун-т, 2001. – С. 20-27.
4. Качуровський І. Метрика:Підручник для студентівфілологічного факультету вищого навчального закладу / Ігор ВасильовичКачуровський. – К.:Либідь, 1994. – 120 с.
5. Брюсов В. Я. Сочинения :[в 2-х т.].–М.: Худож. лит., 1987. – Т. 1 : Стихотворения и поэмы / Сост., вступ. ст. и ком. А. Козловского. – 1987. –575 с.
6. Квятковский А. П. Поэтический словарь / Науч. ред. И. Роднянская. – М.: Сов.энцикл., 1966. – 376 с.
7. Гаспаров М. Л. “Синтетика поэзии” в сонетах В.Я. Брюсова //Гаспаров М.Л. Избранные труды. – М.: Языки русской культуры, 1997. – Т. II : О стихах. – 1997. – С. 306-331.

Summary. The article deals with the main architectonic transformations and peculiarities of Valeryi Bryusov's sonnets. Stanzaic prosody and metrics prove that genre of sonnet gets architectonic modifications and sense complication in the epoch of symbolism prosperity.

Keywords: architectonics, iambus, metre, rhyme, rhythm, sonnet, strophe, trochee.

УДК 821.111-32.09

А.А. Лаврова

ОСОБЕННОСТИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОСТРАНСТВА И ВРЕМЕНИ В РАССКАЗЕ У.С. МОЭМА “ПАДЕНИЕ ЭДВАРДА БАРНАРДА”

У статті розглядаються особливості художнього часо-простору в оповіданні В.С. Моєма “Падіння Едварда Барнарда”. Йдеться про використання різних форм простору і часу, їхнє художнє відображення й філософське осмислення, що є тісно пов'язаним з пошуками найбільш глибокого та всеохоплюючого розуміння життя у його кардинальних моментах, що визначають долю індивіда.

Ключові слова: В.С. Моєм; художній простір; художній час; хронотоп; мала проза; оповідання; жанр.

У.С. Моєм писав в різних жанрах: виступав як драматург – “Леди Фредерик” (“Lady Frederick”, 1907), “Круг” (“The Circle”, 1921), “За боевые заслуги” (“For Services Rendered”, 1932), “Шеппи” (“Sheppey”, 1933) и др.; романист – “Время страстей человеческих” (“Of Human Bondage”, 1915), “Луна и грош” (“The Moon and Sixpence”, 1915), “Узорный покров” (“The Painted Veil”, 1925), “Пирог и пиво” (“Cakes and Ale”, 1930), “Театр” (“The Theater”, 1937), “На лезвии бритвы” (“The Razor’s Edge”, 1945). Моєм – автор многочисленных статей о писательском ремесле, об искусстве рассказчика, о романистах прошлого (Г. Филдинг, Дж. Остен, Ч. Диккенс, Г. Флобер, Ф. Достоевский, А. Чехов). Но свой творческий путь писатель начал в жанре рассказа (“Дон Себастьян”, 1898) в конце XIX столетия. В начале XX века Сомерсет Моэм настойчиво экспериментировал с малой формой, по-разному объединяя рассказы для создания панорамной